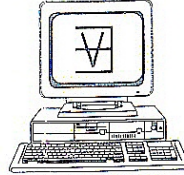
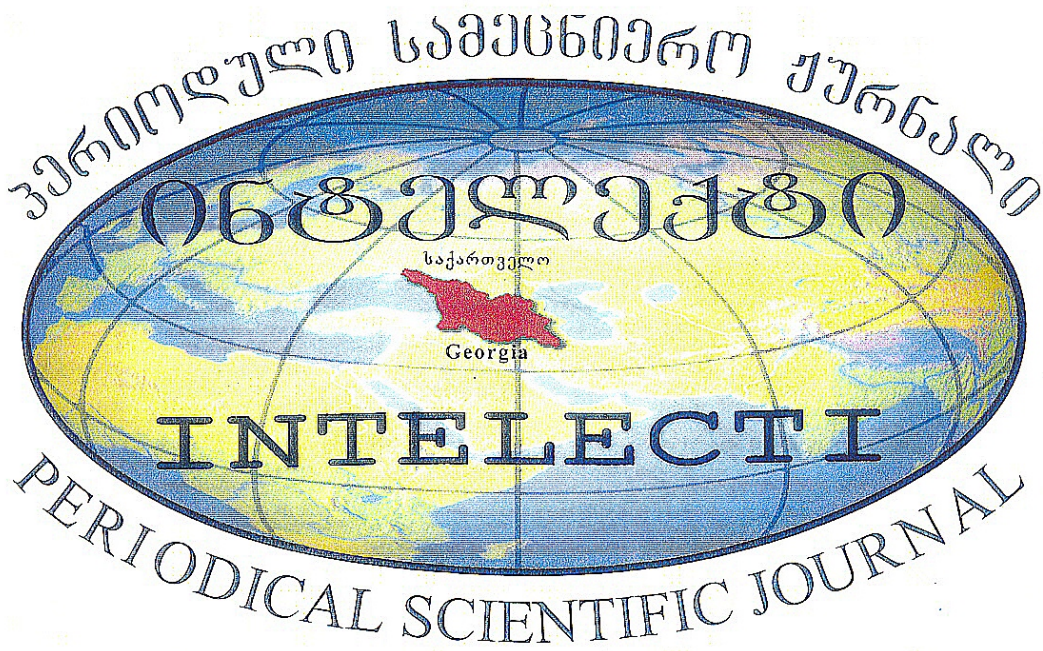

საქართველოს მეცნიერებისა და საზოგადოების განვითარების ფონდი
GEORGIAN FOUNDATION FOR DEVELOPMENT OF SCIENCES AND SOCIETY

ISSN 1512-0333

3(26)

თბილისი TBILISI
2006

10.00.00 ფილოლოგიის მეცნიერებათა PHILOLOGICAL SCIENCES

ნინო კირვალიძე

კვანტორულ ლექსიკურ ერთეულთა სემანტიკური და რეფერენტული თავისებურებანი
ინფლისურენოვან ტექსტში

ყოველი ტექსტი, როგორც ადამიანთა შექმნებითი მოღვაწეობის ნაყოფი, შეიცავს გარკვეულ ინფორმაციას რეალურად თუ წარმოსახვაში არსებულ ობიექტთა თვისებების და მათი ურთიერთმიმართებების შესახებ. ესა თუ ის ექსტრალინგვისტური ობიექტი (საგნობრივი თუ არასაგნობრივი) მეტყველი სუბიექტის კომუნიკაციური ინტენციის შესაბამისად განხილვის ზონაში ექცევა რეფერენციის აქტის მეშვეობით, რომლის დროსაც ამ ობიექტის აღსანიშნავად იგი ირჩევს საჭირო გამოთქმას ენის ლექსიკური მარაგიდან ადრესატის ფონური ცოდნის და პრაგმატიკული მიმართების გათვალისწინებით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, წინამდებარე სტატიაში რეფერენცია, ანუ მეტყველებაში აქტუალიზებული ენობრივი ნიშნების შეპირისპირება ექსტრალინგვისტურ ობიექტებთან, განიხილება ინტერსუბიექტურობის ფონზე სამგანზომილებიანი სემიოტიკური მოდელით, რაც გულისხმობს მათი სემანტიკური, სინტაქტიკური და პრაგმატიკული ასპექტების ინტეგრალური პრინციპით კვლევას. მიგვაჩნია, რომ ანთროპოცენტრისტულ-კომუნიკაციური და სემიოტიკური მოდელით კვლევის სინთეზი წარმოადგენს იმ მეთოდოლოგიურ საფუძველს, რაც შესაძლებლობას იძლევა არა მარტო დადგინდეს და სისტემაში იქნეს მოყვანილი რეფერენციის ენობრივი საშუალებები (იდენტიფიკატორები), არამედ გამოვლენილ იქნეს მათი ფუნქციონირების და არახიერების თავისებურებანი მეტყველებაში, resp. ტექსტში.

რეფერენციის ენობრივ საშუალებათა ნიშნობრივ ტიპოლოგიას და მათი ტექსტში ფუნქციონირების თავისებურებათა გამოვლენას ეახორციელებთ სამი ისეთი ძირითადი ფაქტორის გათვალისწინებით, როგორცაა: ა) ექსტრალინგვისტური სინამდვილე და მისი მრავალმხრივი წარმოჩენის შესაძლებლობა; ბ) ადამიანი მისი კოგნიტურ-შექმნებითი აზროვნებისა და კომუნიკაციურობის უნარით და გ) თავად ენობრივ საშუალებათა ინტრალინგვისტური თავისებურებანი. მათგან პირველი გულისხმობს სამყაროს საგნობრივი მოწყობის ლოგიკას, რაც მის გვარობრივ-სახეობითი პრინციპით ორგანიზებაში მდგომარეობს და გამოხატულებას პოეზს ლექსიკურ-სემანტიკური ველის პიპერო-ჰიპონიმურ აგებულებაში. კოგნიტური ასპექტი ითვალისწინებს, თუ როგორ ხდება ამ თუ იმ ექსტრალინგვისტური საგნის შემცნება რეფერენციის პროცესში: მისი უბრალო სახელდებით, დეიქტური მითითებით, ობიექტურად დამახასიათებელი ონტოლოგიური (ბუნებრივი) მონაცემების მიხედვით თუ სუბიექტური აღქმის შედეგად მისთვის რაიმე თვისების მიწერის ან განზოგადების გზით, რითაც კიდევ ერთხელ ესმება ხაზი რეფერენციის ანთროპოცენტრისტულ ბუნებას. რეფერენციის საშუალებათა ინტრალინგვისტური თავისებურებანი ანუ თავად ენობრივ ნიშანთა სემანტიკა და მათი მახასიათებელი შესაძლებლობანი კი უზრუნველყოფს მეტყველი სუბიექტის მიერ არა მარტო მსჯელობის საგნის იდენტიფიკაციას ადრესატისათვის, არამედ მის შესახებ დამატებითი ცნობების მიწოდებას ან მის შეფასებას. რეფერენციის პროცესში ეს სამი ფაქტორი ურთიერთქმედებს, რაც ნათლად წარმოჩინდება როგორც იდენტიფიკატორთა ნიშნობრივ ტიპოლოგიაში, ასევე მათი ფუნქციონირების თავისებურებების დადგენისას ტექსტში.

ემპირიული მასალის კვლევა შესაძლებლობას იძლევა, რეფერენციის ენობრივ საშუალებათა შორის ერთ-ერთ ტიპად გამოვეყოთ კვანტორული იდენტიფიკატორები, რომლებიც პრონომინალურ იდენტიფიკატორთა ჯგუფს მიეკუთვნება. სამეტყველო აქტების თეორიის განვითარებამ ბიძგი მისცა ნაცვალსახელთა გრამატიკულად კომპლექსურ კლასის დიფერენცირებას რეფერენციის სხვადასხვა ტიპის საშუალებებად. ენის კომუნიკაციურ ასპექტზე ორიენტირებულ თანამედროვე ლინგვისტიკაში მკვლევართა ყურადღების ცენტრში მოექცა, ერთი მხრივ, დეიქტური იდენტიფიკატორები და დეიქსისის ცნება, მეორე მხრივ კი, სუბსტიტუტი და კვანტორული იდენტიფიკატორები.

1. ტერმინები „კვანტორი“ და „კვანტორული ერთეული“ ნასესხებია მათემატიკური ლოგიკიდან, სადაც განისაზღვრება როგორც ეგზისტენციალური და უნივერსალური კვანტიფიკაციის ოპერატორები, რომლებიც სიმრავლის ელემენტზე მიუთითებს მისი ინდივიდუალიზაციის გარეშე[2]. შესაბამისად, თანამედროვე ლინგვისტურ ლიტერატურაში კვანტორულ ლექსიკურ ერთეულებად განიხილება ის სიტყვები, რომლებიც ადამიანის ან საგნის იდენტიფიკირებას ახდენს აბსტრაქტულად, როგორც ადამიანთა/საგანთა კლასის ერთ-ერთი წარმომადგენლის, მისი ინდივიდუალიზაციის გარეშე, რაც ადეკვატურ ასახვას პოეზს მათ სადექსიკონო დეფინიციებში. მაგალითისათვის მოვიყვანო რამდენიმე კვანტორული ერთეულის განმარტებას ვებსტერის ლექსიკონიდან (Webster's Third New International Dictionary of the English Language. USA, 1991):

- everybody / everyone = each individual of the whole without exception, all;
- everything = each object of the whole number without exception, all;
- somebody / someone = a person of uncertain identity;
- something = an indeterminate or unknown thing;
- anybody / anyone = whatever person, a person no matter who;
- anything = whatever thing, a thing no matter what;
- nothing = not anything;
- all = pron. The whole number; the entire thing; the aggregate; the total.

უადრესად სპეციფიკურია კვანტორულ ლექსიკურ ერთეულთა ფუნქციონირება ტექსტში და მათი მონაწილეობა რეფერენციის პროცესში. ეს სპეციფიკურობა განპირობებულია ამ სიტყვათა კონცეპტუალური სიცარიელით, რაც მიტყველებს იმაზე, რომ მათ არ შეუძლიათ კონკრეტული რეფერენციის განხორციელება. არ არსებობს ადამიანი ან საგანი, რომელიც სახელდებული იქნებოდა ისეთი კვანტორებით, როგორცაა: „ვინმე“, „ვიღაც“, „რაღაც“ და ა.შ. აქედან გამომდინარე, კვანტორული ლექსიკური ერთეულები წარმოგვიდგება

როგორც ცარიელი, ინტენსიონალობას მოკლებული არარეფერენტული სახელები, რომლებსაც მხოლოდ ექსტენსიონალი აქვს. ლინგვისტურ ლიტერატურაში ექსტენსიონალი განისაზღვრება როგორც ღია სიმრავლე პოტენციურად შესაძლო ყველა რეფერენტისა, რომელთა არსებობაც განპირობებულია ენობრივი განსაზღვრულობით [1, 164]. შესაბამისად, მეტყველი სუბიექტი რეფერენტების კვანტორულ საშუალებებს გამოიყენებს საგანთა ამა თუ იმ ონტოლოგიური კლასის წარმომადგენელზე ზოგადი მსჯელობისას:

"There was a cold bitter taste in the street. People hurried by, hidden under their hateful umbrellas. Rosemary felt a strange pang. There are moments, horrible moments in life, when one emerges from shelter and looks out and it's awful. One oughtn't to give way to to them. One ought to go home and have extra-special tea."

(Mansfield K., "A Cup of Tea", p. 128)

"When somebody is as young as Ashurst, pity is not a violent emotion."

(Galsworthy J., "The Apple Tree", p. 179)

ემპირიული მასალის კვლევამ გვიჩვენა, რომ კვანტორულ ლექსიკურ ერთეულთა იდენტიფიკატორული ფუნქციონირება ტექსტში მკაცრად რეგლამენტირებულია:

1. იგი შემოიფარგლება მსჯელობის საგნის პირველადი პრევენტაციით, რამდენადაც მისი შემდგომი აქტუალიზაცია დასაშვებია მხოლოდ და მხოლოდ მესამე პირის აღმნიშვნელი პრონომინალური სუბსტიტუტით, რაც უზრუნველყოფს შეპირისპირებულ სიტყვათა შორის კორეფერენტული ურთიერთობების დამყარებას. კვანტორული იდენტიფიკატორის გამოვრება შეცვლიდა ან დაამახინჯებდა გამონათქვამის აზრს, მაგალითად:

Nobody would drive when he is drunk. ≠ Nobody would drive when nobody is drunk.

Everyone loves his child. ≠ Everyone loves everyone's child.

If anyone owns a donkey he beats it. ≠ If anyone owns a donkey anyone beats it.

ლინგვისტურ ლიტერატურაში კორეფერენტულობა განიხილება როგორც გაბმული ტექსტის მთლიანობის სემანტიკური საფუძველი, რადგანაც იგი გულისხმობს ერთსა და იმავე ექსტრალინგვისტური ობიექტის სამეტყველო სახელსხვაობას. შესაბამისად, კორეფერენტულობას სიღრმისეულ პროცესად მივიჩნევთ, რომელიც სორციელდება ტექსტის წარმოქმნის ვერტიკალურ, პარადიგმატულ დერძზე, ხდება რა მეტყველი სუბიექტის მიერ ენის ლექსიკური სისტემიდან ობიექტის იდენტიფიკაციისათვის საჭირო ამა თუ იმ ერთეულის ამორჩევა ადრესატის ფაქტორის გათვალისწინებით.

ტექსტის ზედაპირულ სტრუქტურაში (surface structure) იდენტიფიკატორთა კორეფერენტულობა გამოხატულებას პოვებს სუბსტიტუციის მექანიზმში, სადაც ერთი ენობრივი ნიშნის მნიშვნელობის დაკონკრეტება მოითხოვს მის შეპირისპირებას რეტროსპექტიულად თუ პერსპექტიულად მეორე, დენოტაციური მნიშვნელობის მქონე სხვა ლექსიკურ ერთეულთან, რომელთანაც მას სინტაქსური კავშირი არა აქვს. სუბსტიტუციის მექანიზმი რეალიზებას პოვებს ყოველთვის ორკომპონენტთან სტრუქტურაში, სადაც ფიგურირებს: ა) უადრესად ზოგადი მნიშვნელობის პრონომინალური ერთეული, რომელიც სუბსტიტუტად გვევლინება და ბ) მისი კორელატი ანუ ის ლექსიკური ერთეული, რომლის ჩანაცვლებაც ხდება სუბსტიტუტით. ტერმინი „კორელატი“ გამოსაყენებლად უფრო მოქნილად მიგვაჩნია, ვიდრე „ანტეცედენტი“, რადგანაც მისი მოქმედების მიმართულება ორმხრივია და იგი გულისხმობს როგორც ანაფორული, ისე კატაფორული ურთიერთობების დამყარებას შესაპირისპირებელ ენობრივ ნიშნებს შორის. ემპირიული მასალის ანალიზი შესაძლებლობას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სუბსტიტუციის მექანიზმი, რომელიც ორიენტირებულია ტექსტის წარმოქმნის პორიზონტალურ, სინტაგმატურ დერძზე, კორეფერენტულობაზე უფრო ფართო ცნებაა, რადგანაც მისი საშუალებით ხდება ენობრივ ნიშანთა აზრობრივი შეკავშირება არა მარტო მათ შორის არსებული კორეფერენტული [1], არამედ კონტრატუალური [2] ან იმპლიკაციური [3] ურთიერთობების საფუძველზე, როდესაც დენოტაციური მნიშვნელობის კორელატური სიტყვა ექსპლიციტურად არ არის მოცემული გამონათქვამში და პრონომინალური სუბსტიტუტის მნიშვნელობა ლოგიკურად გამოითვლება ადრესატის მიერ პრაგმატიკული ფონური ცოდნის გათვალისწინებით:

1. "Yesterday I bought some flowers and sent them to my friend".
2. "The man who gave his paycheck to his wife was wiser, than the man, who gave it to his mistress".
3. "Max is an orphan and he misses them".

2. კვანტორულ იდენტიფიკატორთა ფუნქციონირების მეორე თავისებურებაა ის, რომ იგი ყოველთვის აკონტროლებს პრონომინალური სუბსტიტუტის სემანტიკას და აფიქსირებს მის ადგილს პოსტპოზიციისაში. სუბსტიტუტის გადანაცვლება პრეპოზიციის გამოიწვევდა მის გამოსვლას კვანტორის სფეროდან, რასაც შესაბამისად მოჰყვებოდა კორეფერენტულობის დარღვევა და გამონათქვამში მოცემული აზრის შეცვლა:

Hod Sheppard was in the kitchen eating breakfast when he heard one of the colored boys yell for him. Daisy came running into the room as if she had been scared out of her wits.

"What is all this fuss and racket about?" Hod asked, looking at Daisy.

"I heard somebody calling me, Hod".

"Somebody calling you?" She nodded her head, holding him tightly.

"Who is calling you! If I ever find anybody around here calling you out of the house, I'll butcher him. You'd better not let me see anybody around here after you. I'll kill him so quick!"

(Caldwell E. "Meddlesome Jack", p. 82)

ილუსტრირებულ ტექსტობრივ ფრაგმენტში კორეფერენტული ურთიერთობები მყარდება კვანტორულ იდენტიფიკატორებსა და მათ სუბსტიტუტებს შორის. დაუშვებელია ამ უკანასკნელთა პრეპოზიციისაში გადანაცვლება, რადგანაც იგი მთლიანად შეცვლიდა მოცემულ აზრს: "If I ever find anybody around here ..., I'll butcher him" ≠ If I ever find him around here..., I'll butcher anybody ("თუ ოდესმე ენახავ აქ ვინმეს..., მოვკლავ მას." ≠ "თუ ოდესმე ენახავ მას აქ..., მოვკლავ ვინმეს").

3. მსჯელობის საგნის კვანტორული იდენტიფიკაცია ხშირად შემდგომ დაკონკრეტებას საჭიროებს.

ჩვეულებრივ, ეს ხდება მაშინ, როდესაც მსჯელობის საგანს წარმოადგენს ამა თუ იმ ონტოლოგიურ საგანთა კლასის არა ღია, არამედ მისი სიტუაციურად შემოფარგლული სიმრავლე, რაც შესაბამის გამოსატყულებას პოვნებს ატრიბუტულ დამოკიდებულ წინადადებასა თუ კონკრეტული მნიშვნელობის მქონე სახელად ფრაზებში:

"It was always a great affair, the Miss Morkan's annual dance. Everybody who knew them came to it, 1) members of the family, 2) old friends of the family, 3) the members of Julia's choir, 4) any of Kate's pupils and 5) even some of Mary Jane's pupils too".

(Joyce J., "The Dead", p. 35).

მოცემული მაგალითი მოგვითხრობს ქალბატონ მორკანის მიერ გამართული ყოველწლიური მეჯლისის შესახებ. სტუმრებზე მსჯელობისას, ავტორი მათ პირველად რეფერირებას ახდენს უაღრესად ზოგადად, კვანტორული იდენტიფიკატორით everybody – "Everybody came to it" ("ყველა მოდიოდა აქ"). თემატური ხაზის განვრცობასთან ერთად, ავტორი მაშინვე აკონკრეტებს ამ სიტყვის მნიშვნელობას ატრიბუტული დამოკიდებული წინადადებით – "who knew them" ("ვის იცნობდა მათ"), სადაც სუბსტიტუტის "who" ცნებითი შინაარსის განზოგადებულობის მაღალი ხარისხი კვლავ მოითხოვს მსჯელობის საგნის შემდგომ დაკონკრეტებას, რაც თანდათან ხორციელდება ტექსტში სუთი, დენოტაციური მნიშვნელობის მქონე, ნომინალური სახელადი ფრაზის შემოყენებით: 1) members of the family („ოჯახის წევრები“), 2) old friends of the family („ოჯახის ძველი მეგობრები“), 3) the members of Julia's choir („ჯულიას გუნდის წევრები“), 4) any of Kate's pupils („კეითის ნებისმიერი მოსწავლე“), 5) even some of Mary Jane's pupils too („მერი ჯეინის რამდენიმე მოწაფეც კი“).

ამრიგად, თანამედროვე ინგლისურ ენაში კვანტორულ ლექსიკურ ერთეულთა რეფერენტული ფუნქციონირება ტექსტში მკაცრად არის განსაზღვრული. აბსტრაქტული იდენტიფიკაციის დროს იგი შემოიფარგლება მსჯელობის საგნის პირველადი პრევენტაციით ტექსტში, რითაც ყოველთვის აკონტროლებს პრონომინალური სუბსტიტუტის სემანტიკას, აფიქსირებს რა მის ადგილს პოსტპოზიციისაში. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც რეფერირება ხორციელდება ექსტრალინგვისტურ ამა თუ იმ საგანთა კლასის არა ღია, არამედ სიტუაციურად განსაზღვრული სიმრავლის მიმართ, თავად კვანტორის სემანტიკა კონკრეტდება პოსტპოზიციისაში მდგომი ატრიბუტული დამოკიდებული წინადადებით ან კონკრეტული მნიშვნელობის მქონე სახელადი ფრაზით ან ფრაზებით.

ლიტერატურა

1. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносённость с действительностью. Референциальные аспекты семантики местоимений. М.: Наука, 1985.
2. Evans G., Pronouns, quantifiers and relative clauses.//Canadian journal of philosophy, №3, 1997, p.467-536.
3. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. USA, 1991.

რეზიუმე

კვანტორულ ნიშანთა რეფერენტული ფუნქციონირება ინგლისურენოვან ტექსტში მკაცრად რეგლამენტირებულია. აბსტრაქტული იდენტიფიკაციის დროს იგი შემოიფარგლება მსჯელობის საგნის პირველადი პრევენტაციით ტექსტში, რითაც ყოველთვის აკონტროლებს პრონომინალური სუბსტიტუტის სემანტიკას, აფიქსირებს რა მის ადგილს პოსტპოზიციისაში. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც რეფერირება ხორციელდება ექსტრალინგვისტური ონტოლოგიური კლასის არა ღია, არამედ სიტუაციურად განსაზღვრული სიმრავლის მიმართ, თავად კვანტორული ერთეულის სემანტიკა კონკრეტდება პოსტპოზიციისაში მდგომი ატრიბუტული დამოკიდებულ წინადადებით ან დენოტაციური მნიშვნელობის მქონე სახელადი ფრაზით, ან ფრაზებით.

Нино Кирвалидзе

Семантические и референциальные особенности кванторных лексических единиц в англоязычном тексте

Резюме

Кванторные лексические единицы являются пустыми, лишёнными интенционала нереферентными именами, которые имеют лишь экстенционал. Соответственно, они человека или предмет идентифицируют абстрагированно как одного из представителей человеческого/предметного класса без его индивидуализации. Функционирование кванторных идентификаторов в тексте строго регламентировано. При абстрактной идентификации оно ограничивается введением предмета речи в текст, контролируя при этом семантику прономинального субституата в постпозиции. А в том случае, когда реферированию подлежит не открытое, а ситуационно ограниченное множество экстралингвистического онтологического класса, сама семантика кванторов конкретизируется атрибутивным придаточным предложением или именной фразой с конкретным денотативным значением.

Nino Kirvalidze

Semantic and Referential Peculiarities of Quantifiers in the English Text

Summary

Quantifiers are non-referential lexical units devoid of a conceptual meaning as they own only so called "extensional", i.e. potentially open set of all possible extralinguistic referents. Hence, they can identify a person or a thing in an abstract way - as a representative of the corresponding ontological class without individualizing it. Referential functioning of quantifiers in the English text is strictly limited. When performing identification in an abstract way, the functioning of a quantifier is bound to the first introduction of the topic (target object) into the text, thus controlling the semantics of its pronominal substitute in the postposition. But in those cases, when a quantifier refers not to the open but situationally determined set of the corresponding ontological class, the semantics of the quantifier itself is defined by the following attributive clause or noun-phrase with denotational concrete meaning.